

Smaastykker.

1.

En Bemærkning i Anledning af Rigsarkivar A. D. Jørgensens Afhandling om Kampen 1157.

Af Johannes C. H. R. Steenstrup.

I mit Skrift „Vore Folkeviser“ har jeg paa flere Punkter maattet omtale og imødegaa Sætninger og Fortolkninger, der vare fremsatte af Rigsarkivar A. D. Jørgensen i forskjellige Bøger og Afhandlinger. Jeg har ikke paa et eneste Sted forladt den rent videnskabelige, fuldkommen faktiske og rolige Drøftelse af de historiske Spørgsmaal og istedetfor fremsat personlige Bemærkninger eller Udfald. Nu har Rigsarkivar J. i sine to foran i Tidsskriftet trykte Afhandlinger søgt at fremstille mine kritiske Undersøgelser som udgaaede fra en personlig Strid og af privat Uvillie. Blottet som denne Fremgangsmaade er for enhver Tilknytning til Virkeligheden, maa jeg jo opfatte den som et Udtryk for at de videnskabelige Argumenter ere ved at slippe op. Fra min Side er der imidlertid ikke mindste Grund til at forlade den rent saglige Behandling, hvis denne skulde blive fornøden. Men der er i hans ene Afhandling eet Punkt, som nøder mig til en Bemærkning.

Jørgensen siger, at jeg har polemiseret mod en Paastand, som han ikke har fremsat og som alene jeg tillægger ham. Det er „en Plet paa enhver videnskabelig Diskussion“. „Jeg

finder denne Polemik utilbørlig* (S. 122)¹⁾. Jeg skal nemlig have sagt, at Jørgensen kalder Kampen mellem de to Konger

¹⁾ Denne Udtalelse er mærkelig hos en Forfatter, der er i den Grad uforsigtig i at gjengive Andres Ord, som det er Tilfældet med Rigsarkivar Jørgensen i disse Afhandlinger. Blandt mange Exempler skal her kun nævnes følgende. J. paastaaer saaledes, at det er min Theori, at den Digter, som veed Besked med Sammenhængen i en historisk Tildragelse, ogsaa vil sige den rette Besked derom, og at naar en Viser er galt underrettet, er han ikke samtidig (S. 60, 64). Jeg vil aldeles ikke vedkjende mig denne Opfattelse, mod hvilken J. dog retter sit Hovedangreb. J. er nødsaget til at citere mine egne Udtalelser om, at Digteren af Marsk Stig Visen ikke har givet os den historiske Virkelighed, men har benyttet Rygter og anvendt flyvende Motiver, uagtet disse Viser af mig anses for digtede „i de nærmeste Aaringer efter Mordet“. Jeg tænker mig Dagmarvisen digtet kun en eller to Menneskealdre efter Dronningens Død, uagtet dens mange af mig paapegede historiske Urigtigheder (S. 251). Jeg har ikke en eneste Bemærkning om, at Anvendelsen af det Overnaturlige (f. Ex. Dagmars Opvaagnen af Døde) skulde have mindste Indflydelse paa Spørgsmaalet om Samtidighed, og jeg dvæler ligeledes ved, hvordan Overdrivelser nu engang høre med til det poetiske Sprog (S. 257). Nei, hvad jeg paaviser, er, at man ikke har nogen Grund til at gjøre Viser eller Vers til samtidige, naar de aldeles ikke have Pust eller Aand af Samtiden, naar de Intet indeholde, som bærer Vidnesbyrd om en Viden paa egen Haand, men de tværtimod komme Aarbørgernes Ord knugende nær — saaledes som Visen om Kongemødet i Roeskilde kommer Svend Aagesens Krønike —, naar de benytte Sangemner (f. Ex. Beskrivelser af Klædedragt), der først komme frem i senere Viser, og endvidere naar enkelte Vers sænke sig fra Visens hele øvrige høie og beaandede Flugt langt ned i det rent banale og dagligdags (som Versene i Niels Ebbesøns Visen om at han „lever glad og fro“). Det bliver endvidere mistænkeligt, naar vi se en saakaldet historisk Vises Emne behandlet rundt om i Udlandet, saaledes som Tilfældet er med Fortællingen om Liden Kirsten og Valdemar (S. 236). Jeg er endelig stærkt tilbøjelig til at tro, at naar en Vise saa at sige slaaer den for Alle vitterlige Sandhed lige i Ansigtet og til Ex. kalder Valdemar Seir for Konge af England, Skotland, Sverrig og Norge, saa er denne Vise ikke digtet under Valdemar Seirs

Valdemar og Svend den 23 Oktober for Kampen ved Randers. Hermed forholder det sig saaledes, at jeg udtrykkelig omtaler,

Regeringstid („den historiske Uefterrettelighed er her af altfor grovkornet Art“, S. 256).

Det hedder S. 68, at Steenstrup gjør med Rette gjældende, at „sui“ bruges om Kongens Mænd, hans Følge og hans Hær“. Her udelader Jørgensen, at jeg ogsaa paaviser, at det bruges om „alle en Konges Undersaatter eller Landsmænd“ (S. 238—39), og derfor har han saa let ved at sige, at de af Kong Valdemar 1157 overvundne Danske eller 1181 slaede Bønder ikke vare „sui“. — S. 69 skriver J.: „Men fra hvilken Tid ere da disse Viser [om Valdemar den Store og Dronning Sophie]? derom siger Forfatteren Intet.“ Jeg skriver udtrykkelig S. 317: Viserne, der omhandle Begivenheder i det 12 Aarh., „tale ikke som samtidige Vidner, skjøndt de paa den anden Side heller ikke synes meget eftertidige“, S. 318: „i det 13 Aarh. er der bleven digtet . . . vistnok ogsaa om Begivenheder paa Valdemar den Stores Tid“. — S. 77 bebrejder J. mig, at jeg ikke besvarer det Spørgsmaal, om Niels Ebbesøn Visen aldrig har havt et Omkvæd eller om den har sat det over Styr. Mine Ord ere dog disse: „dog er der vel ikke Tvivl om, at kun en ulykkelig Hændelse har berøvet den, hvad den oprindelig besad“. — Paa S. 104 havde jeg gjerne set den begrænsende Tilføielse medtaget, som findes i min Udtalelse angaaende Thisets Hypothese om de ældre Besiddere af Nørringris: „Thiset har gjort det ikke usandsynligt, at Nørringris i Slutningen af 14 Aarh. eiedes af en Niels Sebbesøn; en saadan Mand fandtes i alt Fald i disse Egne paa den Tid, og mulig har man heri Grunden til Traditionen“ (S. 314).

S. 119. „Det forholder sig virkelig ikke, som Prof. Steenstrup mener, at en vaad Høst især er vanskelig paa de lette Jorder; det modsatte er som bekjendt Tilfældet, det er især de bakkede Skovegne, som kommer bagefter.“ Men jeg siger jo noget helt Andet: „Vi maa langt snarere tænke paa de magre eller de side Jorder i Heden og ved Moserne, end paa det forholdsvis gode Agerland i Middelsom Herred“ (S. 223). Naar jeg skrev saaledes, var det fordi en af vore kyndigste Fagmænd paa Landbrugets Omraade til mig udtalte, at hvad der fortrinsvis foranlediger en sen Høst, er fugtig Jord, hvori der saaes sent, hvor Sæden voxer langsomt og modnes sildigt, at Sandsynligheden for at træffe fugtig Grund er større paa et fladt Terræn end paa et bakket, og at ligeledes et Ahl-

at Slaget i Følge Jørgensen stod paa et Sted, hvor Landsbyerne havde Marker og Gjærder og hvor Vanggjærdet endnu ikke var borttaget, fremdeles at dette Sted laa i Middelsom Herred; men dette Herreds østligste Grænse og nærmeste Punkt ligger over en halv Mil fra Randers, og Herredets nærmeste Landsbykirke en Mil fra Randers. Nei, jeg skriver „i Nærheden af Randers“. Netop for at imødekomme J.s Hypothese saa meget som muligt har jeg sat hin ubekjendte Valplads x saa langt som mulig fra Grathe Hede, idet Kong Svend da kunde opnaa den Træthed ved sin Flugt, som J. ikke kan tænke sig tilveiebragt paa anden Maade. Jeg blev understøttet heri af selve hans Udtryksmaade paa tre Steder: „Valdemar gaaer over Aaen paa et andet Sted . . . Svend . . . lod sine Heste æde rigeligt. Dette viser, at ogsaa den sidste havde slaaet Leir paa et nyt Sted (udenfor Randers), siden han laa i Kornmarker“ (S. 627). „Han forlader altsaa sin sikke Stilling ved Randers og gaaer over Aaen imod Valdemar. Saaledes mødes de to Modstandere imellem Vandløbene i Medelsholm (Middelsom) Herred“ (S. 628). „Afstanden fra Grathe og til den østlige Del af Medelsholm Herred er i lige Linie godt 6 Mil“ (S. 630). I Henhold hertil har jeg tænkt mig, at Valpladsen efter Jørgensens Opfattelse skulde lægges hen netop i den østligste Del af Herredet, og at der mod Kampens Slutning var bleven skjærmydslet helt hen til Randers, hvorfor Saxos Ord skulde anvendes paa disse Træfninger: cum apud Randrusii p. ntem dimicaretur (S. 735).

Jørgensen bemærker, at han allerede for tyve Aar siden har paavist, at disse Saxos Ord sigter til Træfninger ved Randers Bro paa et tidligere Tidspunkt end Slagdagen. Han henviser ogsaa i sin første Afhandling til *For Idé og Virke-*

underlag, ved at hindre Vandet fra at synke ned, ofte vil befordre Fugtigheden. Til disse Forhold ved Heder og Moser var det jeg sigtede. Iøvrigt har jeg fra en Landmand, der i over 25 Aar har været bosat umiddelbart ved Grathehede, modtaget Meddelelse om, at man her endnu den Dag i Dag jævnlig, hvor Jorden er fugtig og kold, kan træffe uhøstet Sæd i Slutningen af Oktober.

lighed 1870. Dette Citat efterslog jeg, da jeg skrev min Bog, men Citatet er *urigtigt*; jeg ledte derpaa Tidsskriftet igjennem for at finde en Afhandling om Grathehedekampen, men fandt ingen. I Jørgensens nye Indlæg findes det samme *gale* Citat, han har altsaa slet ikke tænkt paa, at Skylden maaske laa hos ham. Nu ser jeg af Jørgensens nye Redegjørelse, at det er til Afhandlingen om Niels Ebbesøn, der sigtes. Denne findes i *For Idé og Virkelighed, Aargang 1869*, og her staa i en Anmærkning hine fem latinske Ord af Saxo stillede sammen med et andet Citat af Saxo som Bevis for, at den Bro, som Kong Valdemar paa et Tidspunkt, der falder før Slagdagen, havde afbrudt, var Randers Sønderbro. Nogen Udvikling eller Argumentation findes der ikke. J.s Ord om at jeg netop „fremfører hans egen Paastand her imod“, er derfor et besynderligt Udtryk.

Naar Jørgensens Mening altsaa er bleven misforstaaet, kan han alene kaste Skylden herfor paa sine egne feile Ord og sine taagede Udtryk. Jørgensen siger, at han har paavist Betydningen af hine Saxos Ord imod Saxos Udgivere, men da deres Argumentation netop lyder paa, at saasnart Valdemar er gaaet over Broen, begynder Kampen og at der altsaa maatte tænkes paa en Bro ved Viborg og ikke ved Randers, havde jeg en yderligere Grund til at antage, at J. netop nu fik Saxos Ord til at passe, naar Kampen stod i Nærheden af Randers. At han selv tidligere havde skilt denne Skjærmydsel i Tid og Rum fra det store Slag, kunde mulig udledes af Afhandlingen om Niels Ebbesøn, som er optrykt i hans „Bidrag til Nordens Historie i Middelalderen“, men dermed var slet Intet afgjort med Hensyn til hans Opfattelse nu, da den nye Hypothese raader, og da han kaster al gjængs Opfattelse overbord.

J. bruger Ordet Tilsnigelse, hvorved han synes at forstaa, at man benytter en Kilde paa en bestemt Maade i een Sammenhæng, medens man ved alle andre Leiligheder anvender den paa en helt anden Maade. Jeg vil hertil bemærke, at jeg ikke har benyttet dette Udtryk; jeg har anvendt et humanere, nemlig at Jørgensen har villet gjøre et Tankeexperiment om hvorledes man skulde forstaa Saxos udførlige Beskrivelse

af Kampen, hvis Saxo ikke paa to Steder havde sagt, at Slaget stod paa Grathehede (*bellum Grathicum*)¹⁾, og hvis ikke Svend Aagesøn, som var med i Kampen, eller hvis Fader i alt Fald var en af Anførerne, med de tydeligste Ord havde sagt, at Slaget stod paa Grathe, hvis ikke Knytlinga Saga nævnede og beskrev denne Valplads, hvis ikke en hel Række af samtidige Optegnelser og Annaler saa at sige Dagen efter Slaget havde nedskrevet, at det stod paa Grathe Hede. At J. i enhveromhelst anden Anledning vilde have hævdet disse Optegnelser fulde Samtidighed og vilde have kaldt det i høi Grad pietetløst (jfr. foran S. 106), om man istedetfor pegede paa et ubekjendt x som Slagstedet, er jeg berettiget til at antage. Han vilde have betonet, hvorledes Slaget med dets indgribende Betydning, idet det gjorde Ende paa Borgerkrigene, grundlagde en hel ny glimrende Tidsalder og blev afgjørende for mangfoldige Familiers og Personers Skjæbne, nødvendig maatte lade Valpladsens Navn være paa Alles Læber, saa at det umulig kunde svinde som Dug for Solens Brand ud af hele Samtidens og al senere Eftertids Hukommelse. Men unægteligt er det underligt, at *Historisk Tidsskrifts* Læsere egentlig først ved disse Linier (og ikke ved nogen af Jørgensens to Afhandlinger) skulle blive bekjendte med, at saaledes er det virkelige Forhold til Kilderne.

Løvrigt er det min Overbevisning, at Historikerne maatte have mærkværdig god Tid, om de vilde ofre flere Ord og mere Plads paa en Theori, der i den Grad svæver i den blaa Luft.

¹⁾ At *bellum* hos Saxo idelig benyttes om *Kamp, Slag*, er almindelig bekjendt. Jeg skal her kun henvise til, hvad han siger om de to store Slag, Braavalla- og Grathehedekampen: *canentibus lituis, summa utrinque vi conseritur bellum* (S. 388), *et hic quidem belli Bravici finis* (S. 391). *Waldemarus nondum se committendi belli viribus abundare confisus . . . tandem gerendi fiduciam belli quotidianis copiarum incrementis adeptus . . . nocte vero quam belli insecutus est dies* (S. 732). *Ulvonem bello captum Vibergique custodiae traditum* (S. 734). *Magnus bello Grathico captus* (S. 896; om hans Tilfangetagelse se S. 735) . . . *belli Grathici temporibus spiritum [Magno] datum* (S. 911).